

УДК 338.48

DOI: 10.18524/2413-9998.2021.1(47).227018.

Я. Є. Гончаренко,

кандидат економічних наук,

викладач кафедри туристичного та

готельно-ресторанного бізнесу

Одеський національний економічний університет

вул. Преображенська, 8, м. Одеса, Україна, 65082

e-mail: yanislava@ukr.net

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ПАНДЕМІЇ 2020 РОКУ

У статті зроблено спробу систематизувати ключові фактори розвитку вітчизняної туристичної галузі. Визначено вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на зростання, або навпаки, скорочення обсягів туристичного ринку. Розглянуто чинники, що в найбільшій мірі впливають на сучасний стан міжнародного та національного туризму. А також, окреслено фактори, що сприяють подоланню існуючих кризових явищ у галузі.

Ключові слова: туристична галузь; фактори розвитку; критерії впливу; туристичний потенціал.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Протягом останніх років в Україні було багато зроблено в напрямку розвитку потенціалу вітчизняної туристичної галузі, як соціально-економічного явища. Розвиток туризму є невід'ємною складовою формування конкурентоспроможності країни, її економічного розвитку, соціальних, політичних і культурних зав'язків. Проте, заходи, прийняті більшістю країн світу в межах боротьби з пандемією 2020 року, сприяли повсюдному скороченню галузі. Вітчизняна туристична галузь сьогодні також перебуває у кризовому стані. Закриття кордонів, введення карантинних обмежувальних заходів призвели до скорочення обсягів виїзного туризму. А економічні проблеми, спричинені скороченням виробництва, що торкнулось більшості галузей народного господарства, зростання чисельності безробітних

громадян, зменшення прибутковості бізнесу тощо, призвели до обмеження попиту на внутрішній туристичний продукт.

Такий стан галузі потребує впровадження на всіх рівнях управління невідкладних комплексних заходів щодо відновлення, як в'їзних, так і виїзних турпотоків, а також стабілізації показників економічної діяльності національного туристичного бізнесу шляхом залучення інвестицій у створення туристичної інфраструктури та розробку нових туристичних продуктів. Для формування стратегії управління туристичною галуззю необхідно виявити найголовніші фактори, що мають найбільший вплив на її розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми і потенціал розвитку туристичної галузі вже кілька десятиліть є об'єктом наукових досліджень багатьох вітчизняних вчених. На зростання, чи скорочення, туристичної галузі здійснюють вплив багато факторів, які потребують систематизації та оцінки ефекту.

Єдиної класифікації факторів впливу на туристичну галузь на сьогодні не існує, оскільки науковці по-різному визначають масштаби впливу окремих чинників і, як слідство, класифікують їх за різними ознаками.

Проблемні питання щодо факторів впливу на розвиток туризму розглядаються в роботах таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: М. Борушак, З. Герасимчук, М. Глядної [4], В. Данильчук, В. Киф'як, І. Смаль, Т. Ткаченко [5], С. Харічков, В. Шмагіна та багатьох інших. Особливої уваги заслуговують роботи таких дослідників: О. М. Азарян та Н. Л. Жукова, що спираючись на фактори, що обмежують розвиток туристичної сфери, пропонують систему антикризових заходів для відновлення рекреаційної сфери з метою подальшого її розвитку та економічного зростання [2]; М. О. Жукова, що поділяє комплекс факторів, що впливають на розвиток туристичної галузі на фактори, діючі незалежно від діяльності організацій туризму та фактори, що активно використовуються у діяльності туристичних організацій [1]; С. Ю. Цьохла, що основними факторами розвитку туризму вважає збільшення інвестицій та рекламу [6]. Окрім того,

певний інтерес викликають дослідження Г. Бака, який приділяє свою увагу чинникам розвитку інновації в туризмі, наголошуючи, що розвиток галузі можливий лише на основі впровадження нових ідей, удосконалення процесів виробництва товарів і послуг, розширення їх асортименту.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, що здійснюють вплив на розвиток національного туризму і ефективність використання туристичного потенціалу України у сучасних, надскладних для галузі, умовах.

Виклад основного матеріалу. Складна економічна і соціальна ситуація в Україні, в разі посилена пандемією, стримує розвиток туристичної індустрії, зводячи нанівець багаторічні зусилля керівництва країни та бізнесу із стабілізації галузі. Проте, незважаючи на нестабільне зовнішнє середовище, туристична галузь демонструє виняткову життєздатність. Для вирішення питання щодо шляхів та механізмів подальшого розвитку індустрії туризму в Україні необхідно визначити вплив різноманітних факторів і умов, що на нього впливають. Фактори розвитку туристичної галузі можна класифікувати за багатьма ознаками. Проте усі їх можна поділити на великі групи, що визначають напрямок розвитку туризму.

Так, фактори в туризмі – це обставини туристичної практики, що обумовлюють збалансованість та ефективність використання туристичного потенціалу певної території. Традиційно прийнято класифікувати їх за такими ознаками, як ступінь впливу, напрям впливу, за характером та за результатами їх впливу.

За ступенем впливу фактори поділяють на статичні і динамічні [3]. Статичні фактори мають незмінне в часі значення, тобто це такі, як природні та кліматичні фактори, географічні, культурно-історичні тощо. До групи динамічних факторів у туризмі прийнято відносити наступні:

- демографічні фактори, такі як: зростання, або скорочення чисельності населення території, зміна вікової та статевій структур населення, що прямо та опосередковано впливає на

частоту подорожей, а також ступінь урбанізації певної країни чи регіону;

- соціальні фактори, головними з яких є: рівень розвитку країни, рівень добробуту населення та наявність соціальних гарантій (регулярні оплачувані відпусток, фіксована тривалість робочого дня та тижня), емансипованість жіночого населення і, як наслідок, зростання чисельності працюючих жінок та тенденція до більш пізнього створення родин, або скорочення загальної кількості шлюбів і народження дітей, що, в свою чергу, сприяє збільшенню рівня доходів населення в цілому, розширенню можливостей подорожувати, знімає обмеження щодо зміни місця проживання і впливає глобальні міграційні процеси ;
- фінансово-економічні фактори, вплив яких полягає у зміні структури споживання товарів і послуг у бік збільшення, або зменшення долі туристичних послуг в загальному обсязі;
- культурні фактори, вплив яких передбачає передусім зростання культурного рівня та зникнення культурних кордонів;
- політичні фактори, що впливають на доступність, безпечність та туристичну привабливість окремих країн;
- матеріально-технічні фактори, до яких належить науково-технічний прогрес, що зумовлює розвиток інфраструктури, технічного забезпечення та матеріальної бази туристичної індустрії;
- глобалізація та інші фактори світового характеру, наприклад, загальнопланетарна зміна клімату, масштабні військові конфлікти тощо.

На сьогоднішній день в умовах, що склались у туристичній індустрії протягом останнього року, найбільший вплив з даної групи мали фактори міжнародного характеру, а саме закриття кордонів та введення обмежувальних заходів у рамках боротьби із пандемією. Окрім того, звісно, скорочення виробництв та зростаюче безробіття, негативно вплинули на рівень добробуту населення і забезпечення соціальних гарантій у більшості країн світу. Сукупність цієї групи факторів впливатиме на подальший

розвиток туристичної галузі щонайменше кілька років після подолання пандемії.

За критерієм напряму впливу на туристичну галузь фактори можна поділити на зовнішні, до яких відносять політичні, соціально-економічні, економічні та технологічні, та внутрішні, серед яких головними є фінансово-ресурсний потенціал території та організаційна структура галузі, система управління діяльністю в туризмі, кількість та рівень підприємств туристичного спрямування.

Оцінюючи актуальну ситуацію, зазначимо, що вітчизняний туристичний бізнес зазнав значного скорочення через вимушене закриття підприємств туристичної індустрії. Окрім того, програми розвитку галузі майже повсюдно перекваліфіковано на програми врятування шляхом підтримки суб'єктів національних туристичних ринків. Тобто, щодо вказаної групи факторів, можна зробити висновки, що їх вплив у теперішній момент є вкрай негативним для туристичної галузі та потребує щонайшвидшого реагування з боку держави та бізнесу.

В ході прогнозування подальшого розвитку туристичної галузі необхідно враховувати дію факторів за характером впливу. Тут прийнято розглядати групи екстенсивних, інтенсивних та гальмуючих факторів. До групи екстенсивних факторів належать такі, як чисельність населення території, з точки зору кількісного та якісного кадрового забезпечення функціонування галузі, існуючий стан матеріально-технічної бази та її потенціал, наприклад, заплановані обсяги будівництва нових об'єктів туристичної інфраструктури. До інтенсивних факторів належать: інвестиційна та інноваційна діяльність, розвиток кваліфікаційної структури та підвищення професійного рівня галузевого кадрового складу. До гальмуючих факторів відносять: політичну та соціальну нестабільність, погіршення екологічної ситуації на певній території, структурні перекоси економіки в бік галузей, що не пов'язані з туризмом та здійснюють негативний вплив на його розвиток, інфляція та зростання ринкових цін, а також різноманітні кризові явища будь-якого ґатунку.

Виходячи із ситуації, що склалась в Україні та світі, можна констатувати, що на сьогодні функціональний вплив даної групи факторів полягає в необхідності подолання наслідків дестабілізації світової економіки та порушення міждержавних туристичних потоків.

За результатами впливу фактори традиційно поділяють на позитивні та негативні. Серед позитивних факторів найважливішими є: зростання ВВП країни та реальних доходів населення, розвиток інфраструктури, нарощування інноваційного та інвестиційного потенціалу, політична та соціальна стабільність. До негативних факторів відносять економічні та політичні кризи, погіршення екологічної ситуації, кризові суспільні процеси. Результатами дії цих факторів сьогодні є майже повне зупинення світової туристичної індустрії.

Можна об'єднати в окремі групи також фактори за географічною та територіальними ознаками. За географічною ознакою виділяють фізико-географічні фактори (кліматичні умови, ландшафт, гідромережі території), суспільно-географічні (населення і трудові ресурси, інфраструктура та інші), історико-культурні (наявність пам'яток культури та історії) та геополітичні фактори (політична стабільність та відсутність внутрішніх і зовнішніх конфліктів, ставлення місцевого населення до культурних відмінностей туристів). За територіальною ознакою прийнято виділяти загальнодержавні (фінансово-економічні, політичні і соціальні, демографічні, науково-технічні тощо) та регіональні фактори (наявність туристичних ресурсів та інфраструктури, рівень соціально-економічного розвитку території).

В даному контексті Україна, як туристична дестинація, має значні перспективи, зважаючи на сприятливий клімат, вигідне географічне положення, різноманітність флори і фауни, багату культурно-історичну спадщину, розвинену мережу транспортного сполучення та стабільні людські потоки. Наприклад, за експертними оцінками Україна має найвищий у Європі коефіцієнт транзитності. Проте, існуючий стан більшості об'єктів туристичної інфраструктури, в тому числі пам'яток історії та культури, знаходяться у стані, що вимагає покращення та реконструкції.

Окрім класичної класифікації, доцільним є розподіл факторів впливу на подальший розвиток туризму за специфічними для галузі ознаками. Так вплив особистісно-поведінкових факторів часто є вирішальним у туристичній індустрії. Дані фактори складаються із мотивів, що спонукають до подорожі з умовою відповідності вимогам туриста. Вплив прояву психологічні мотивів в процесі вибору напрямку та формату відпочинку збільшується по мірі зростання фінансових можливостей туриста. Оскільки отримані враження від споживання туристичного продукту та уявлення про його якість формуються під час та після поїздки, то уявлення про відпочинок не можуть вважатись підставою для подорожі та фактором, що прямо впливає на піднесення туризму як галузі національної економіки. Проте, виходячи із своїх вражень та досвіду турист формує уявлення про бажаний відпочинок, рівень якості туристичного продукту, ціну, його фінансову вартість та особистісну цінність. Виходячи з вище сказаного, можна дійти висновку, що психологічні мотиви є вирішальними при оцінці привабливості дестинації та виборі альтернативних продуктів на одному рівні із фінансовою спроможністю та наявністю вільного часу. Що свідчить про вагомість особистісно-поведінкових факторів на розвиток туристичної індустрії.

В окрему групу факторів, що впливають на розвиток галузі в цілому через особистий вибір туристів, виділяють фактори за інтересами: фактори залучення, що спонукають до подорожі (наприклад, природні, кліматичні, культурні, соціальні тощо) та фактори розподілу або диференціації попиту (туристичні ресурси, рівень розвитку спеціальної галузевої інфраструктури, рівень економічного і соціального розвитку країни).

Окрім приведених критеріїв класифікації, можна згрупувати також фактори за механізмом впливу на галузь. За цим критерієм виділяють об'єктивні фактори та регулюючі. До об'єктивних відносять такі, як природо-кліматичні, культурно-історичні, географічні, соціально-демографічні, що формуються та існують поза туристичною галуззю та не залежать від стану її розвитку.

До групи регулюючих факторів відносять державну політику безпосередньо у сфері туризму, наявність та зміст законодавства, що регулює діяльність галузі, рівень та якість спеціальної освіти.

Значущим фактором, що впливає на темп на напрям розвитку туристичної галузі є нормативно-законодавча база. Національне законодавство, що регулює діяльність туристичної сфери, можна поділити на дві великі частини. Перша об'єднує в собі нормативно-правову базу, що прямо чи опосередковано стосується національної туристичної галузі: Конституцію України, закони України, укази Президента та постанови Кабінету міністрів України. Друга – це міжнародні документи, що регулюють діяльність туристичної у індустрії. Національна нормативно-правова база знаходиться в процесі формування та приведення у відповідність до міжнародних правових та галузевих стандартів. Сьогодні об'єктивно існує необхідність уніфікації вітчизняного законодавства у сфері туризму до вимог міжнародного права.

Окрім того, фактори впливу на туристичну галузь можна згрупувати за дієвістю впливу на ті, що генерують та ті, що реалізують. Ті, що генерують – це такі, як розвиток суспільного виробництва і бізнесу як такого, технологічний прогрес та його місце в національних економічних процесах, суспільна потреба відновлення працездатності населення. До факторів, що генерують належать зростання матеріального і культурно-освітнього рівня населення, розвиток комунікацій, розширення сфери послуг, розширення фонду туристичних територій та інші.

Таким чином, виходячи із аналізу факторів впливу, можна визначити, що головними внутрідержавними чинниками, що на сьогоднішній день стримують розвиток вітчизняного туризму і потребують подолання на всіх рівнях управління галуззю, є наступні фактори:

– незадовільний рівень розвитку галузевої виробничої бази та невідповідність об'єктів туристичної інфраструктури світовим стандартам. Більшість об'єктів розміщення знаходяться в стані, що потребує модернізації: капітального ремонту та встановлення обладнання, відповідного сучасним технологічним вимогам.

Наземні шляхи потребують постійного відновлення існуючих та будівництва нових магістралей, оскільки їх теперішній стан стримує можливий туристичний потік і не дозволяє розширити транзитні коридори;

- значне технологічне відставання туристичної галузі у порівнянні з розвиненими країнами: незважаючи на значний прогрес в цій сфері, що спостерігається останніми роками, все ще відсутні, наприклад, електронні реєстри шляхів і транспортних маршрутів, та довідники щодо підприємств, що актив, що регламентують діяльність галузі

- недосконалість нормативно-правової бази, що регулює внутрігалузеві відносини та діяльність галузі в цілому: на сьогодні вже створено багаторівневу систему нормативно-правових актів, що регулюють туристичну сферу, на основі яких формуються як галузеві стандарти діяльності, так і державна туристична політика;

- відсутність єдиної скоординованої системи дій щодо створення та просування національного туристичного продукту на міжнародний ринок туристичних послуг.

Висновки та пропозиції. Розглядаючи поставлене питання, закономірним є висновок, що об'єктивно Україна є державою із значним туристичним потенціалом та має усі передумови для інтенсивного розвитку туристичних потоків, у слідстві чого може займати важливе місце на міжнародному туристичному ринку за умови подолання негативних факторів впливу на функціонування галузі. Однак, розвиток туристичної галузі залежить від комплексу сприятливих та гальмуючих факторів. До позитивних факторів, що сприяють розвитку галузі, можна віднести наступні: стабільність міжнародної та внутрідержавної політичної та соціальної ситуації, зростання рівня економічного і технологічного розвитку, зростання доходів громадян та наявність вільного часу, розвиток системи комунікацій та транспорту, заохочення інвестицій у галузь тощо. Негативними факторами, що перешкоджають швидкому системному зростанню галузі можна вважати: наслідки боротьби із пандемією 2020 року,

нестабільність світової та національної економік, нераціональне використання наявної культурно-історичної спадщини та природних ресурсів, недостатня розвиненість національної туристичної галузі, відсутність ефективних інструментів стимулювання розвитку внутрігалузевих інвестицій та багато інших факторів, що потребують щонайшвидшого корегування з боку бізнесу та уряду.

Таким чином, головним завданням для якнайшвидшої стабілізації національної туристичної галузі є збалансування впливу різноманітних чинників та сприяння активізації розвитку національної туристичної пропозиції.

Список використаної літератури

1. Жукова М. А. Индустрия туризма: менеджмент организаций. Москва : Финансы и статистика, 2006. 200 с.
2. Азарян О. М., Жукова Н. Л. Ринок туристичних послуг: моніторинг і розвиток комплексу маркетингу : монографія. Донецьк : Вид-во ДонМУ, 2002. 241 с.
3. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія. Львів : ІРД НАН України, 2006. 288 с.
4. Герасимчук З., Глядіна М. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізми формування та реалізації: монографія. Луцьк : Надстир'я, 2006. 161с.
5. Ткаченко Т. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2-ге вид., випр. та доп. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 463 с.
6. Цьохла С. Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Том 22(61). 2009. № 2. С. 373-380.

Стаття надійшла 06.01.2021 р.

Я. Е. Гончаренко,

кандидат экономических наук,

преподаватель кафедры туристического

и отельно-ресторанного бизнеса

Одесский национальный экономический университет

ул. Преображенская, 8, г. Одесса, Украина, 65082

e-mail: yanislava@ukr.net

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В УСЛОВИЯХ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПОСЛЕДСТВИЙ ПАНДЕМИИ 2020 ГОДА

В статье сделана попытка систематизировать ключевые факторы развития отечественной туристической отрасли. Определено воздействие внешних и внутренних факторов на рост или, наоборот, сокращение объемов туристического рынка.

Рассмотрены факторы, в наибольшей мере влияющие на современное состояние международного и национального туризма. А также, выявлены факторы, способствующие преодолению кризисных явлений в отрасли.

Ключевые слова: туристическая отрасль; факторы развития; критерии воздействия; туристический потенциал.

Ya. E. Goncharenko,

PhD., Lecturer of the Department
of tourism and hotel and restaurant business
Odessa National Economic University,
Preobrazhenskaya st., 8, Odessa, Ukraine, 65082
e-mail: yanislava@ukr.net

FACTORS OF DEVELOPMENT OF THE NATIONAL TOURIST INDUSTRY IN THE CONDITIONS OF OVERCOMING THE 2020 PANDEMIC CONSEQUENCES

The article attempts to systematize the key factors of the development of the domestic tourism industry. The influence of external and internal factors on growth or, conversely, on shrinking of tourist market is determined. The factors that have the greatest impact on the current state of international and national tourism are considered. And also the factors contributing to overcoming the crisis in the industry are identified.

Key words: tourism industry; factors of development; impact criteria; tourism potential.

References

1. Zukova, M. A. (2006). *Industriia turizma: menedzhment organizatsii*. Moskva : Finansy i statistika [Tourism industry: management of organizations]. Moskva : Finansy i statistika. [in Russian].
2. Azarian, O. M. & Zukova, N. L. (2002). *Rynok turystychnykh posluh: monitorynh i rozvytok kompleksu marketynhu : monohrafiia* [The market of tourist services:

- monitoring and development of a marketing complex: monograph]. Donetsk : Vyd-vo DonMU. [in Ukrainian].
3. Borushchak, M. (2006). Problemy formuvannia stratehii rozvytku turystychnykh rehioniv: monohrafiia [Problems of the formation of a strategy for the development of tourist regions: monograph]. Lviv : IRD NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
  4. Gerasimchuk, Z. & Gliadina, M. (2006). Rehionalna polityka rozvytku rekreatsiinoi sfery: mekhanizmy formuvannia ta realizatsii: monohrafiia [Regional policy of the development of recreational sphere: mechanisms of formation and implementation: monograph]. Lutsk : Nadstyria. [in Ukrainian].
  5. Tkachenko, T. (2009). Stalyi rozvytok turyzmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu: monohrafiia [Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, Business Realities: Monograph]. Kyiv: KNTEU. 463 p. [in Ukrainian].
  6. Tsiohla, S. Yu. (2009). Systematyzatsiia faktoriv rozvytku turystychnoi industrii [Systematization of factors of development of the tourism industry]. Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. – Scientific notes of the Tavrichesky National University named after V. I. Vernadskiy, Volume 22(61), № 2, Pp. 373-380. [in Ukrainian].